

C E N A A

Monitoring miest a obcí so zameraním na problematiku nárastu podpory krajnej pravice

CENAA.ORG

C E N A A

CENTRE
FOR EUROPEAN AND NORTH
ATLANTIC AFFAIRS

Publikované s finančnou podporou Open Society Foundations

Monitoring miest a obcí so zameraním na problematiku nárastu podpory krajnej pravice

Tematike krajne pravicového extrémizmu a narastajúcej podpory krajne pravicových hnutí na Slovensku zvyčajne venujú tradiční politici¹ málo pozornosti, pričom „bremeno“ komunikovania a vysvetľovania tejto problematiky skôr nesie akademická obec či mimovládny sektor. Na druhej strane, extrémizmus a s ním súvisiace pojmy často nie sú používané či vysvetľované dostatočne zrozumiteľne, a tým sa význam týchto pojmov do značnej miery deformuje. Vzniká tak celospoločenská potreba hľadania konsenzu v chápaní toho, čo je to extrémizmus, ako ho môžeme identifikovať, čo znamená, a to s ohľadom na kontext, v ktorom s pojmom pracujeme. Potreba širšej diskusie a vyjasnenia základných charakteristík extrémizmu sa však týka nielen laickej, ale aj odbornej verejnosti.

Teoretické východiská

Základným dokumentom venujúcim sa protiextrémistickej politike v SR je aktuálna *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019*, preto pre potreby tohto textu budeme vychádzať z jeho definície. *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 sa venuje* prioritám a opatreniam navrhnutým na predchádzanie a elimináciu radikalizácie a extrémizmu z pohľadu Slovenskej republiky.² Táto koncepcia čerpá zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie, medzi ktorej základné ciele patrí boj proti násilnému extrémizmu.

Koncepcia definuje extrémizmus nasledovne:

- ide o „konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty,“

1 Za tradičných politikov považujeme predstaviteľov mainstreamových politických strán na Slovensku, napríklad SMER – SD, KDH, SDKÚ a iné.

2 Táto koncepcia je strategickým dokumentom Ministerstva vnútra SR, ktoré pri jeho príprave spolupracovalo s ďalšími slovenskými ministerstvami a mimorezortnými subjektmi. Koncepcia taktiež zohľadňuje odporúčania expertov Európskej siete pre radikalizáciu a extrémizmus (Radicalization Awareness Network).

- extrémizmus a s ním spájané aktivity „útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť,“
- extrémizmus sa tiež snaží o „obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.“(Ministerstvo vnútra SR 2015)

V *Koncepcii boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019* boli definované štyri hlavné strategické ciele, ktoré vychádzajú z aktuálnej situácie na Slovensku a vývoja extrémistickej scény za posledné roky – *posilniť odolnosť komúnit a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu; zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie; efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchatelov a vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu* (Ministerstvo vnútra, 2015). Splnením všetkých strategických cieľov koncepcie sa má dosiahnuť efektívny, aktívny a multidisciplinárny boj proti radikalizácii a extrémizmu, jeho prejavom a sympatizantom a spoločenským dôsledkom (Ministerstvo vnútra, 2015). Z definovaných cieľov vychádzajú úlohy, priradené jednotlivým aktérom, na dosiahnutie čiastkových cieľov, ktoré sú však častokrát vágne pomenované a chýba im väčšie prepojenie so strategickými cieľmi. Zaujímavosťou, ktorú koncepcia uvádza, je dlhodobý štatistický pokles rasovo motivovaných trestných činov a trestných činov extrémizmu³, aj keď radikalizácia spoločnosti v SR, ale aj v celej EÚ, má vzrastajúci charakter.⁴

S pojmom extrémizmus je tiež úzko spätý radikalizmus, pričom dochádza k častému zamieňaniu týchto dvoch pojmov či nejasnej interpretácii ich vzájomného prepojenia a rozdielných znakov. Ušiak (2011) definuje radikalizmus ako „súhrn politických názorov, ktoré nesmerujú priamo k likvidácii demokracie, ale aplikácia týchto názorov vedie k rozsiahlym zmenám v spoločnosti.“ Podľa *Koncepcie boja proti*

3 Údaje uvádzajú trestné činy rasovo motivované a trestné činy extrémizmu, v roku 2011 zistených 243, v roku 2012 zistených 104, v roku 2013 zistených 78 a v roku 2014 zistených 66 trestných činov (Ministerstvo vnútra, 2015).

4 Ako príklad uvádzame výhru Mariána Kotlebu v župných voľbách v Banskobystrickom kraji v roku 2013 (viac napríklad na: <http://cenaa.org/wp-content/uploads/2014/05/Radka-Vicenova-PP-No.-16-2013-Vol.-2.pdf>), alebo výhra krajne pravicovej strany Národný front vo Francúzku vo voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2014 (viac na: <http://europa.sk/sulik.sk/vysledky-volieb-do-europskeho-parlamentu-2014-v-eu/>).

extrémizmu ide v prípade radikalizmu o proces osvojenia radikálnej ideológie a „oddelenie jednotlivca od systému morálnych a právnych noriem“, ktoré sú súčasťou demokratickej spoločnosti. Pod vplyvom radikálnej ideológie môže tiež dochádzať k jej presadzovaniu násilnými činmi, kedy radikalizmus hraničí s terorizmom (s. 3 - 4). Na základe tejto definície teda musíme tiež rozlišovať medzi „nenásilným“ a „násilným“ radikalizmom, kedy v procese radikalizácie dochádza k použitiu násilia s cieľom dosiahnutia zásadnej spoločenskej zmeny. Ako však uvádza koncepcia, radikalizácii možno predchádzať, resp. zastaviť jej prechod ku extrémizmu či terorizmu opatreniami takzvanej deradikalizácie. Spôsobom, akým je možné prispieť k prevencii radikalizácie, je tiež zapojenie sa do otvorenej diskusie, ktorá napomôže k identifikácii spoločensko-politických a ekonomických problémov, ktoré často stoja za frustráciou a nespokojnosťou ľudí náchylných k sympatizovaniu s radikálnymi názormi a postojmi.

Jednotlivé premenné, ktoré vplyvajú na proces radikalizácie jednotlivcov či skupín, nie je jednoduché identifikovať, nakoľko pravicový extrémizmus predstavuje zložitý spoločenský fenomén. Napriek tomu môžeme identifikovať tri rôzne úrovne predpokladaných faktorov radikalizácie, a to makro-sociálny kontext, ktorý je definovaný ako určitý sociálny, resp. politický rámec vplyvajúci na jednotlivca; mikro-sociálne faktory, ako napr. nezamestnanosť, či úroveň vzdelanosti a kategória tzv. mezo-sociálnych faktorov, ktorá zahŕňa špeciálnu skupinovú dynamiku alebo subkultúrne vzorce postojov (Koehler 2014). Väčšina prejavov extrémizmu na Slovensku odkazuje na národnostné otázky, príslušnosť k inej národnosti, etnickej skupine a pôvode⁵. Preto sme aj v našej analýze pri výbere miest používali kľúč, pri ktorom pracujeme s pojmom „národnostné menšiny“ alebo „etnické skupiny“, preto považujeme za dôležité vysvetliť ich. Problematickou sa stáva definícia národnostnej menšiny alebo etnickej skupiny, ktorá nie je jasne vymedzená v rámci legislatívy SR. Základné práva a slobody im zaručuje v čl. 12 a 34 Ústava SR. Štát oficiálne uznáva 13 národnostných menšín: maďarskú, rómsku, rusínsku, ukrajinskú, nemeckú, chorvátsku, českú, poľskú, moravskú, bulharskú, židovskú, srbskú a ruskú (CVEK 2014).

Hlavným cieľom tejto analýzy je zmapovanie reakcií samosprávy na vzrastajúcu podporu krajnej pravice a vzrastajúcu tendenciu extrémistických prejavov v regiónoch. Uvedenie si prítomnosti a pôsobenie radikálnych skupín v regiónoch zo strany samospráv je jedným z prvých krokov, ako možno účinne a efektívne zvyšovať povedomie o extrémistických prejavoch, a ponúka možnosť, ako úspešne implementovať protixtrémistické stratégie, a tým znižovať radikalizáciu spoločnosti, napríklad prostredníctvom väčšieho monitoringu a podpory záujmových skupín v obci, práci komunitných centier alebo rôznych iných prístupov.

⁵ Najviac medializované prípady extrémizmu sú medzi príslušníkmi väčšinového obyvateľstva a príslušníkmi národnostnej menšiny, alebo majú blízko k národnostnej menšine, používajú ich znaky, stotožňujú sa s ňou. Napríklad útok na Hedvigu Malinovou, ktorú napadli dvaja útočníci, pretože pri telefonovaní hovorila po maďarsky (viac na: <http://hedviga.fair-play.sk/chronologia/>).

Potrebu skúmania vzrastajúcej podpory krajnej pravice a radikalizácie spoločnosti na Slovensku a možnosti reakcie samosprávy na tieto prejavy podporujú aj viaceré podobné analýzy, ktoré sa venovali skúmaniu vzťahu majoritného a minoritného obyvateľstva z pohľadu viacerých faktorov. Centrum pre výskum etnicity a kultúry pripravilo *Výročnú správu o menšinovej politike v roku 2013*, v ktorej podrobne hodnotilo prijaté legislatívne kroky zo strany vlády SR k menšinám žijúcim na SR. Zo záverov tejto analýzy jasne vyplýva, že viaceré kroky vlády⁶ sú prejavom pokračujúcej snahy konštruovať menšiny ako ohrozenie záujmov väčšiny. V takomto politickom nastavení neprekvapuje, že vstúpenie pravicového extrémizmu na štandardnú politickú scénu vyvolá skôr súťaž o to, kto ponúkne radikálnejšie riešenia, než odsúdenie jeho návrhov (CVEK 2014).

Práci komunitných centier sa venovala Nadácia Milana Šimečku v správe *Evaluácia stavu a možnosti rozvoja komunitnej práce v rómskych osadách – Kajdžas komunitná práca?* Hlavným cieľom bolo analyzovať prácu 12 komunitných centier pôsobiacich v rómskych osídleniach alebo v lokalitách so signifikantným výskytom marginalizovanej rómskej populácie. Zo záverov analýzy vyplýva, že práve komunitné centrá častokrát supľujú a dopĺňajú úlohy samosprávy⁷ a slúžia ako prostriedok pre uľahčenie komunikácie medzi samosprávou a zástupcami rómskej menšiny. Komunitné centrá prispievajú k zvýšeniu sociálnej mobility a integrácii príslušníkov minoritného obyvateľstva do širšej spoločnosti (Nadácia Milana Šimečku 2012).

Ekonomickej téme sa venoval inštitút INESS v analýze *Rómovia a sociálne dávky*, kde skúmal problematiku zaťaženia sociálneho systému zo strany rómskeho obyvateľstva SR.⁸ INESS skúmal čerpanie rôznych dávok týkajúcich sa hmotnej núdze, podpory rodiny a invalidity z hľadiska ich čerpania mnohohodetnými rodinami, z hľadiska okresov s vysokým počtom detí v mnohohodetných rodinách (skupina „15 okresov“) a okresov s vysokým počtom Rómov (skupina „20 okresov“), pričom závery vyvrátili predpoklad o vyššom čerpaní sociálnych dávok rómskou menšinou. Problém hodnotia ako sociálny a nie fiškálny (INESS 2014).

6 CVEK hodnotí negatívne zákon o pomoci v hmotnej núdzi, policajný zásah v Moldave nad Bodvou, neuznanie referenda v Tešedíkove či zmena štatútu VNMEŠ, ktoré podľa neho vedú k zhoršujúcej sa situácii vo vzťahu majoritného a minoritného obyvateľstva (CVEK 2014).

7 V analýze sa presne uvádza, že komunitné centrá častokrát preberajú úlohy škôl, ale aj rozširujú priestor na rôzne formy vzdelávania, vrátane celoživotného vzdelávania, prostredníctvom rozvoja zručností potrebných na uplatnenie na trhu práce (Nadácia Milana Šimečku 2012).

8 Práve táto problematika polarizuje spoločnosť, pretože prehľbuje ostré polemiky o záťaži verejných financií a využívaní sociálneho systému zo strany rómskej menšiny. Je to nosná téma extrémistických a radikálnych politických strán (LSNS) a skupín.

Reakcii a implementácii protiextrémistických stratégií z pohľadu politických strán sa venovali Barbora Bodnárová a Radka Vicenová v analýze *Protiextrémistické stratégie politických strán* (CENAA, 2013). Cieľom analýzy bolo zmapovanie miery pozornosti, ktorú politické strany na SR venujú problematike rastúcich extrémistických tendencií v slovenskej spoločnosti a akú dôležitosť pripisujú zvyšujúcej sa radikalizácii spoločnosti vo svojich programových prioritách. Zo záverov analýzy vyplynulo, že hlavné politické strany⁹ nevnímajú boj proti extrémizmu ako nevyhnutnú časť svojich programových priorít s odôvodnením, že ide o mimoriadne špecifickú tému (CENAA, 2013).

V našej analýze sme sa teda zamerali na pohľad regionálnych aktérov na tému vzrastajúcej radikalizácie spoločnosti a snažili sme sa zmapovať ich aktivity priamo v teréne. Predstavitelia samospráv častokrát nemajú osvojenú jasnú koncepciu zákonov a terminológiu z oblasti štúdia extrémizmu a radikalizmu, tak ako je používaná v odbornej literatúre a v praxi. Taktiež si musíme uvedomiť, že zástupcovia samospráv vnímajú problémy v ich meste/obci subjektívne, a inak vnímajú dôležitosť problémov, preto aj svoje skúsenosti opisujú subjektívne. Preto, aby sme zachovali autentickosť výpovedí, použili sme ich vyjadrenia, ktoré boli niekedy aj tvrdšie, nie však so zlým zámerom, preto prosíme aj čitateľov, aby nevnímali vyjadrenia rasisticky, ale skôr si uvedomili subjektívne skúsenosti dopytovaných.

Metodológia výberu miest a obcí

Tento text sa vzhľadom na subjekty výskumu (primátori či starostovia obcí a miest Slovenska) sústreďuje na vybrané mikro-sociálne radikalizačné faktory, ako potenciálne dôvody vzrastajúcej podpory voličov a výskytu incidentov motivovaných extrémistickou ideológiou. Medzi skúmané faktory patrí miera nezamestnanosti v okrese, výška priemernej mzdy, pracovné príležitosti, subjektívne vnímanie občanov, etnické zloženie obyvateľstva, prítomnosť sociálne vylúčených spoločenských skupín, výskyt násilných stretov a incidentov, s prihliadnutím, či ide o strety medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom. Prítomnosť týchto faktorov neznamená priame prepojenie s podporou extrémistických hnutí, jednotlivé premenné však slúžia ako predpoklad tejto podpory, ktorá bola v rámci nášho monitoringu jedným z hlavných ukazovateľov a kľúčom k výberu skúmanej vzorky.

Dopady nepriaznivej socio-ekonomickej situácie a vzťahy medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom sa, samozrejme, líšia nielen naprieč regiónmi Slovenska, ale často i medzi susediacimi okresmi, nevnímajú subjektívne postoje obyvateľov týchto oblastí. Cieľom tohto textu je monitorovať, ako sú vnímané najväčšie problémy týkajúce sa narastajúcej podpory radikálnych hnutí na lokálnej

⁹ Analýza bola podložená konzultáciami s nominovanými odborníkmi z politických strán – KDĽ, Most-Híd, SaS, SDKÚ-DS a Smer-SD.

Úrovni, či táto téma na úrovni miest a obcí vôbec rezonuje, a ak áno, aké riešenia sú plánované, alebo už implementované. Našou snahou je v rámci tohto výskumného projektu ilustrovať súčasné vnímanie problematiky a opatrenia z pozície **primátorov a starostov** vybraných miest a obcí, o ktorých predpokladáme, že disponujú relevantnými informáciami o stave a charaktere vzťahov medzi Rómami a nerómami. Výpovede jednotlivých primátorov/starostov, resp. ich zástupcov môžeme do určitej miery označiť za subjektívne, avšak zohľadňujeme ich doterajšie skúsenosti a pôsobenie v komunálnej politike, a preto považujeme ich vyjadrenia za veľmi cenné. Zaujímala nás tiež pružnosť, s akou oslovení respondenti reagovali na oslovenie zapojiť sa do monitoringu, ako aj otvorenosť v odpovedi na jednotlivé otázky výskumu. Hĺbkové rozhovory so starostami a primátormi sme podložili aj štatistickými údajmi a získanými informáciami z medializovaných prípadov extrémistických prejavov.

Mestá/obce sme vyberali podľa **nasledovného kľúča**:

- a) mestá/obce s heterogénnym etnickým zložením a existujúcim napätím medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom/podporou krajne pravicových hnutí
- b) mestá/obce s relatívne homogénnym etnickým zložením a existujúcim napätím vo vzťahu k inému etniku/podporou krajne pravicových hnutí
- c) mestá/obce s heterogénnym etnickým zložením a nízkym napätím medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom/nízkou, resp. absentujúcou podporou krajne pravicových hnutí.

Samotný výber miest a obcí spracovaných v tejto analýze nebol reprezentatívny. Oslovili sme 20 samospráv, vybraných na základe vyššie uvedeného kľúča, s ponukou na zapojenie sa do nášho projektu. Vzhľadom na aktuálnu situáciu v obciach a mestách sa nám nakoniec podarilo zapojiť len 5 samospráv do našej analýzy. Môžeme teda povedať, že ide o samovýber.

Vzhľadom k tomu, že charakter získaných informácií môže byť v niektorých prípadoch citlivý, nebudú v tomto texte zverejnené názvy konkrétnych miest a obcí a mená ich primátorov, resp. starostov. Keďže niektoré špecifické údaje pri evaluácii získaných dát sú relevantné, každá zo zverejnených prípadových štúdií obsahuje tieto informácie: kraj, počet obyvateľov (zaokrúhlené na stovky), volebné výsledky relevantných strán a výška nezamestnanosti pre daný okres.

Skúmanie problematiky podpory krajne pravicových hnutí si vyžaduje komplexný prístup a zapojenie viacerých aktérov naprieč štátnou sférou, ako aj mimovládny sektorom. Uvedomujeme si nevyhnutné limity monitoringu, ako aj potrebu ďalšieho, systematického výskumu

problematiky. Ambíciou publikácie je však v prvom rade prispieť k otvorenej diskusii na tému extrémizmu a radikalizmu na Slovensku a snaha primäť zodpovedných decízorov, aby sa zaoberali danou problematikou a ako legitímne zvolení zástupcovia občanov formulovali jasné a efektívne riešenia. V závere publikácie sú na základe našich zistení uvedené vybrané príklady dobrého fungovania lokálnych politik a primerané odporúčania pre ostatné mestá/obce.

Prípadová štúdia A

- kraj: Košický

- počet obyvateľov: ≤ 2500

Všeobecné informácie: Obec A sa nachádza v Košickom kraji s počtom obyvateľov približne 2500¹⁰. Orgánmi obce sú obecné zastupiteľstvo a starosta. Obec A je jednou z obcí, ktorá sa nachádza v blízkosti dolín Slovenského raja, ktoré sú hojne navštevované nielen domácimi, ale aj zahraničnými turistami. Obec tak počas roka privíta tisíce návštevníkov, ktorí ňou nielen prechádzajú, ale sa tu často rozhodnú aj ubytovať. Obec A tak profituje z prenájmu izieb, pričom medzi prevádzkarov tiež patria miestni Rómovia. Takýto druh podnikania je jednou z príležitostí, ako v obci znížiť nezamestnanosť, a zároveň tak urobiť niečo pozitívne pre podporu cestovného ruchu v oblasti.

Kritérium výberu: Obec A patrí medzi vybrané obce s heterogénnym etnickým zložením a prítomnou podporou krajne pravicových hnutí, v porovnaní s inými obcami s podobným etnickým zložením a socioekonomickými hodnotami. V parlamentných voľbách v roku 2010 volilo Ľudovú stranu Naše Slovensko (ĽSNS) 3,41% oprávnených voličov obce¹¹, v roku 2012 to bolo 2,42%¹². V komunálnych voľbách, ktoré sa konali v novembri 2013 ĽSNS nemala kandidáta. Naším cieľom bolo zistiť, či skutočne obec eviduje napätie medzi Rómami a nerómami¹³ a z toho vyplývajúce konflikty, a čo je ich príčinou.

Pohľad starostu/ky¹⁴:

Z pohľadu starostu/ky obce sa v obci nevyskytujú väčšie problémy medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom. Za najväčší problém považuje nezamestnanosť, pričom pozoruje vyššiu mieru nezamestnanosti medzi Rómskou menšinou v obci.

10 Z celkového počtu obyvateľov obce tvoria takmer polovicu občania rómskej etnickej príslušnosti, pričom sú do obce sídelne integrovaní.

11 Strana rómskej koalície získala len 0,77%.

12 Strana Rómskej únie na Slovensku získala 0,57%.

13 Starosta/ka obce vyzdvihol z pohľadu konfliktov najmä vnútornú segregáciu príslušníkov rómskeho etnika. Rómovia v obci A majú tzv. nepísaný kastový systém, pričom určujúcim znakom je prevažne ekonomický status, t.j. rozdiely medzi „bohatými“ a „chudobnými“ Rómami. Ďalším zdrojom napätia v obci medzi Rómami je „úžera“ a vysoké, často aj stopercentné úroky. Splácanie dlhov znemožňuje zadlženým občanom ušetriť si peniaze (zo sociálnej podpory), lebo ich hneď minú na tento druh výdavku.

14 Ide o sugestívny pohľad starostu/ky obce A.

Vysoká miera nezamestnanosti sa týka celého okresu a pohybuje sa na úrovni 15,75%, čo je vyššie ako slovenský priemer (údaj k septembru 2014, ŠÚ SR). Okrem nedostatku pracovných príležitostí v regióne je v niektorých prípadoch jednou z príčin nízkej motivácie nezamestnaných zamestnať sa i malý rozdiel medzi súčtom sociálnych dávok/pomoci v hmotnej núdzi¹⁵ a výškou minimálnej mzdy, ktorá bola do januára 2015 na úrovni 352€ (v súčasnosti sa mesačná minimálna mzda zvýšila na 380€¹⁶).

Ďalším problémom, ktorý obec eviduje, je fakt, že hoci nezamestnaní občania dostávajú dávku v nezamestnanosti od Úradu práce (sídlo v okresnom meste), pracujú popri tom „na čierne“ v zahraničí, prevažne v Českej republike a Veľkej Británii. Občania odchádzajú za prácou mimo obce napriek tomu, že sa Obec A nachádza v turistickej lokalite a zamestnať by sa mohli v miestnych službách. Tento fenomén sa však týka nielen Rómov, ale aj ostatných obyvateľov obce. Priemerná mzda v okrese bola v roku 2014 717 eur, čo je o 141 eur menej ako je slovenský priemer. V susednom okrese sa v roku 2014 výška priemernej mzdy pohybovala na úrovni 668 eur¹⁷. Práca v zahraničí tak predstavuje príležitosť, ako si finančne priliepať, najmä počas sezónnych prác.

Ako uviedol/la starosta/ka obce, pretrvávajúcim problémom sú okrem „čiernej práce“ chýbajúce pracovné návyky dlhodobo nezamestnaných občanov, resp. tých nezamestnaných, ktorí ešte nemali žiadnu pracovnú skúsenosť a pre ktorých je šanca získať a udržať si prácu skôr výnimkou ako pravidlom. Príkladom sú tiež aktivačné práce v rozsahu 32 hodín mesačne, ktorých odpracovanie je pre niektorých občanov „výzvou“. Starosta/ka tiež eviduje prípady podvodu pri výkone aktivačných prác, kedy muž odišiel za prácou do zahraničia a poslal na výkon činnosti svoju ženu. Riešenie takýchto prípadov je v kompetencii vedenia obce, čo vníma starosta/ka ako problém a neprimeranú záťaž. Zo strany obce často prekážkou pre riešenie podobných problémov predstavuje neuspokojivé delenie kompetencií medzi VÚC a obcami. Podľa súčasnej platnej legislatívy, t.j. § 52 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sú poskytované príspevky na vykonávanie aktivačnej činnosti formou „menších obecných služieb pre obec alebo formou menších služieb pre samosprávny kraj“ (ÚPSVaR SR). Podľa vyjadrení starostu/tky majú tieto činnosti za úlohu podporiť udržiavanie pracovných návykov dlhodobo nezamestnaných občanov, ktorí poberajú dávky v hmotnej núdzi a príspevky k dávke v hmotnej núdzi. Menšie obecné služby pre obec organizuje samotná obec, resp. organizácia, ktorej je obec zriaďovateľom. Pokiaľ sa priamo starosta/ka obce snaží riešiť¹⁸

15 Pozn.: závisí tiež od počtu nezaopatrených detí.

16 Predpis č. 297/2014 Z. z.: Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovuje suma minimálnej mzdy na rok 2015.

17 Pre viac informácií navštívte: <<http://spisskanovaves.korzar.sme.sk/c/7393190/priemerna-mzda-v-spisskonovoveskom-okrese-je-717-eur.html>>. Navštívené 6.4.2015.

18 Čo sa týka problematiky zamestnanosti a sociálnych služieb, v obci sa tomu venuje priamo starosta/-ka, ale aj koordinátori komunitného centra a sociálni a terénni pracovníci.

problémy spojené s výkonom aktivačných prác, ako je napríklad neúčast na činnosti, stáva sa často objektom kritiky a osočovania. Zodpovednosť, ktorá spočíva na starostovi/ke im sťažuje pozíciu voči občanom a môže ich priamo znevýhodňovať v otázkach podpory občanov pre iné druhy jeho aktivít a reformné opatrenia. Na druhej strane, táto zodpovednosť sa môže tiež stať nástrojom snahy ovplyvňovať rozhodovanie občanov v čase pred voľbami, či už starostom/kou samotným/ou, alebo jeho protikandidátmi.

Ďalším závažným problémom, ktorý obec A eviduje, je nepravidelná školská dochádzka detí prevažne rómskych rodičov. V Slovenskej republike je povinná desaťročná školská dochádzka, ktorá vo všeobecnosti trvá od 6. do 16. Rokov¹⁹. Pre rodiny v hmotnej núdzi poskytuje štát na dieťa, ktoré si plní školskú dochádzku, dávku v sume 17,20 eur²⁰ a zákonný zástupca žiaka v hmotnej núdzi platí za jeho obed v školskej jedálni 1 cent. V rámci obce sú, bohužiaľ, evidované prípady zneužívania takejto formy zvýhodnenia, a ako uviedol starosta/ka, „deti často obedy nosia domov rodičom“. Čo sa týka samotnej školskej dochádzky, dávka na žiaka rodiča v hmotnej núdzi sa podľa starostu/ky ukazuje ako zásadný motivačný faktor pre návštevu školského zariadenia. Najpálčivejším problémom je fakt, že niektorí žiaci starších ročníkov cestujú spolu s rodičmi za prácou i mimo Slovenska, pričom disponujú potvrdením od ošetrojúceho lekára o neúčasti na vyučovaní z dôvodu choroby. Ako uviedol/la starosta/ka obce A, vo vzťahoch medzi pacientmi a lekármi existuje (zatiaľ) nepreukázateľný, no známy tolerovaný systém korupcie, kedy rodičia detí poskytujú lekárom finančnú odmenu za vydanie ospravedlnenky. Riešenie problému riaditeľom školy, ktorú navštevujú žiaci vyhýbajúci sa školskej dochádzke, sa dosiaľ ukázalo ako neefektívne, pretože dotknutý/í lekár/-i sa podľa starostu/ky k zodpovednosti odmieta/jú priznať. K takýmto situáciám však dochádza zo strany lekárov častokrát nedobrovoľne, pretože v niektorých prípadoch konajú pod tlakom (Nicholsonová 2012).

Zhodnotenie:

Starosta/ka pomenovala najväčšie problémy v meste a priblížila autentické zážitky, ktoré sú ale, samozrejme, ovplyvnené jej sugestívnym pohľadom na vec. V rozhovore dopytovaný/ná nespomína problémy spojené s podporou radikálnych hnutí. Teda ani príslušníci väčšinového obyvateľstva, ani príslušníci k menšine, sa neprejavujú extrémne/radikálne vo vzťahu k opačnej skupine.

19 Zákon č. 345/2008 Z. z.

20 Pre viac informácií navštívte: <http://www.upsvar.sk/rk/odbor-socialnych-veci-a-rodiny/oddelenie-pomoci-v-hmotnej-nudzi.html?page_id=281056>. Navštívené 6.4.2015.

Starosta/ka nehovoril/a všeobecne o problémoch s rómskou menšinou, teda neinklinoval/a k nim priamo, ale až po položení otázok. Za najväčší problém bola označená vyššia nezamestnanosť príslušníkov Rómskej menšiny. V porovnaní s celoslovenským diskurzom môžeme tento problém označiť ako „tradičný“, resp. vyskytujúci sa na celoštátnej úrovni.

Niektoré z uvedených problémov aj sám dotypovaný/á označil, že sa s nimi nestretáva len pri príslušníkoch Rómskej menšiny.

Prípadová štúdia B

- kraj: Prešovský

- počet obyvateľov: 1500 ≤

Všeobecné informácie:

Obec B sa nachádza v Prešovskom kraji v podhorí Vysokých Tatier. V obci B žije okolo 1500 obyvateľov²¹. Obec sa vďaka svojej lokalite teší vysokej návštevnosti turistov a jej obyvatelia sú zamestnaní predovšetkým v oblasti služieb.

Kritérium výberu: Obec B patrí medzi obce s heterogénnym etnickým zložením a s nízkou, alebo takmer absentujúcou podporou krajne pravicových strán. Z celkového počtu obyvateľov tvoria Rómovia približne jednu tretinu. Čo sa týka spolunažívania občanov, podľa slov starostu/ky je uspokojivé a nedochádza tu k závažnejším konfliktom, ktoré by boli motivované rasovou neznášanlivosťou. Na základe výsledkov dvoch posledných parlamentných volieb však možno sledovať hoci nízku, no predsa existujúcu podporu krajne pravicového zoskupenia Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS). V parlamentných voľbách v roku 2010 volilo ĽSNS 0,82% oprávnených voličov, Strana rómskej koalície (SRK) získala 1,92%²². V roku 2012 získala ĽSNS vyšší podiel hlasov ako v roku 2010, a to 2,06%, Strana Rómskej únie na Slovensku obdržala 2,19% hlasov²³. V komunálnych voľbách, ktoré sa konali v novembri 2013, ĽSNS nemala kandidáta.

21 Počet obyvateľov SR k 31. 12. 2013. Bratislava: ŠÚ SR

22 Slovenská národná strana (SNS) získala 4,25%.

23 SNS získala 4,53%.

Pohľad starostu/ky²⁴

Podľa starostu/ky obce B, väčšina existujúcich problémov nielen v obci, ale v spoločnosti ako takej je spôsobená pretrvávajúcimi dôsledkami z minulosti. Starosta/ka obce vidí problém najmä v **zlom nastavení sociálneho systému** od čias prechodu od socializmu. Podľa vlastných slov starostu/ky je „**prerozdelenie sociálnych dávok** problémom tejto doby“, a práve Rómovia vedia často lepšie „využiť“ takto nastavený sociálny systém. Starosta/ka napriek tomu uviedol/a, že nerómovia zneužívajú systém sociálnych dávok rovnako a často nie sú ochotní pracovať za minimálnu mzdu, ktorej výška v porovnaní s výškou sociálnych dávok a príspevkov spolu je takmer rovnaká (pozn. v roku 2014). Zlá ekonomická situácia, nenaplnené ambície žiť lepší život a strach jasne pomenovať problémy majú u zvyšku obyvateľov za následok hľadanie nepriateľa, voči ktorému môžu smerovať svoju nespokojnosť a frustráciu.

Podobne ako v obci A, obec B eviduje **nepravidelnú školskú dochádzku** detí prevažne rómskych rodičov, pričom „jedinou motiváciou návštevy školy sú peniaze“, ktoré rodičia v hmotnej núdzi dostávajú mesačne na školopovinné dieťa vo výške 17,20€. Rodičia detí niektorých rodín často sami nemajú záujem ani o pravidelný denný režim, a deti tak nepodliehajú pred odchodom do školy kontrole. Dopytovaný/á sa stretol/a s prípadmi, kedy ešte školopovinní žiaci chodia spolu s rodičmi pracovať do zahraničia počas školského roka, prinášajú si zárobok, ktorý potom prezentujú pred spolužiakmi, čo má najmä na mladších žiakov zlý vplyv a demotivačný efekt. Starosta/ka obce vidí riešenie v zavedení prísnych pravidiel a ich dodržiavaní, čo by malo platiť pre všetkých občanov rovnako. Rôzne „úľavy“ pre Rómov vníma diskriminačne voči ostatným obyvateľom. Čo sa týka vykonávania aktívnej činnosti formou menších obecných služieb, starosta/ka uviedol/la, že vykonávanie kontroly plnenia nemôže byť efektívne, ak neexistuje aj efektívny systém sankcií. Kontroly tiež predstavujú pre starostu zvýšenú záťaž a navýšenie personálnych kapacít pre kontrolu nie je momentálne možné zabezpečiť.

Ako ďalej uviedol/la starosta/ka, napriek problémom v postoji niektorých detí a ich rodičov ku vzdelávaniu sú v obci aj vysokoškolsky vzdelaní Rómovia. Títo však v obci žiť nezostávajú a často **odchádzajú za prácou do zahraničia**, kde majú lepšie pracovné príležitosti. Starosta/ka tiež eviduje zmeny priezviska na typicky slovenské pre zlepšenie šance Rómov uspieť v hľadaní zamestnania. Vypuklým problémom obce B je **čistota obce a komunálny odpad**. Náklady na čistenie obce sú pravidelne vysoké, pretože sa musí vysporadúvať s nelegálnymi skládkami odpadu a zbavovaním sa nadbytočného odpadu v miestnych vodných tokoch. Ak okresný úrad dostane podnet, ktorý ho informuje o existencii nelegálnej skládky, začne konanie, ktorého cieľom je identifikovanie osoby, resp. osôb, ktoré

²⁴ Ide o sugestívny pohľad starostu/ky obce B.
CENAA.ORG

túto skládku vytvorili. Ak sa to úradu podarí zistiť, nariadi tejto osobe/osobám skládku odstrániť na vlastné náklady. Ak však nedôjde k odhaleniu pôvodcu čiernej skládky, musí na vlastné náklady odstrániť skládku okresný úrad. V prípade, že čierna skládka „svojím zložením zodpovedá komunálnemu odpadu alebo drobnému stavebnému odpadu, musí čiernu skládku odstrániť obec“ (Radim 2013), a práve takéto náklady navyše pre nedostatočné finančné prostriedky predstavujú v obci B závažný problém. Podľa starostu/ky, obyvatelia obce, ktorí sa takto zbavujú odpadu, často patria k majetnejšej skupine Rómov, ktorí sa však spoliehajú na to, že obec problém so skládkami vyrieši na vlastné náklady. Takto zbytočne vynaložené financie sú potom trŕňom v oku tým obyvateľom, ktorí za odvoz odpadu riadne platia. Podľa starostu/ky je práve problém s komunálnym odpadom „časovanou bombou, ktorá môže kedykoľvek vybuchnúť“, nakoľko sa situácia neustále zhoršuje. Na tento stav má okrem iného vplyv aj nemožnosť postihnúť vinníkov, ktorí, hoci už boli identifikovaní, sa vyhýbajú zodpovednosti, keďže ľudia majú strach ísť vypovedať proti svojim susedom. Starosta/ka skonštatoval/a, že v obci absentuje princíp občianskej zodpovednosti.

Ako poznamenal sám/sama starosta/ka obce, **existujú aj ďalšie problémy**, ktoré vzťahy medzi obyvateľmi narúšajú a predstavujú potenciálne riziko pre vznik vážnych konfliktov. Príkladom je nezamestnanosť, a tiež vnútorná segregácia Rómov v obci a rozdiely medzi bohatými a chudobnými²⁵. Čo sa týka prípadov kriminality v obci, podľa starostu/ky ide o špecifické prípady, za ktoré je vo väčšine prípadov zodpovedná konkrétna skupina mladých Rómov, ktorí narúšajú zvyčajný poriadok v obci.

Zhodnotenie:

Z pohľadu starostu/ky možno za najväčšie problémy v meste všeobecne považovať sociálny systém, pričom vo výpovedi prevláda finančný aspekt, najskôr spomína záškoláctvo, zároveň dopĺňa informáciu o práci na čierno a minimálnej mzde. Starosta/ka nespomínal žiadne špeciálne spôsoby motivácie rómskych obyvateľov, aby sa prestali spoliehať na „obec/ štát.“

Hoci podpora krajne pravicového zoskupenia Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS) je v obci zatiaľ nízka, jej prítomnosť predstavuje v budúcnosti riziko, a to najmä v tom prípade, ak nedôjde k systémovým zmenám, ktoré by poskytli riešenie existujúcich problémov.

²⁵ Starosta/ka obce B pozná prípady, keď majetní Rómovia, ktorí podnikajú, nedajú pracovnú príležitosť Rómom z vlastnej obce, ale radšej zamestnajú ľudí z iných obcí, ktorí ich nepoznajú a sú ochotní pracovať za nižšie mzdy.

Prípadová štúdia C

- **kraj: Trnavský**
- **počet obyvateľov: > 65 000**
-

Všeobecné informácie: Mesto C sa nachádza v Trnavskom kraji s počtom obyvateľov viac ako 65 000. Orgánmi mesta sú mestské zastupiteľstvo a primátor mesta. V meste pôsobia viaceré významné podniky s exportom do celého sveta, preto je mesto centrom dochádzania občanov z okolitých miest za prácou. Miera nezamestnanosti v meste sa dlhodobo pohybuje okolo 8%.

Kritéria výberu: Mesto C patrí medzi vybrané mestá/obce s relatívne homogénnym etnickým zložením, v ktorom však dochádza ku konfliktom medzi skupinami obyvateľstva, resp. prítomným napätím vo vzťahu majoritného obyvateľstva k inému etniku. V parlamentných voľbách v roku 2010 volilo ĽSNS 1,38% oprávnených voličov, v roku 2012 to bolo 2,14%. V komunálnych voľbách v roku 2013 nemala ĽSNS zástupcu na kandidátnej listine. Naším cieľom bolo zistiť, prečo je mesto vnímané ako konfliktné prostredie medzi majoritným obyvateľstvom a etnickou skupinou.

Pohľad zástupcu mestského zastupiteľstva²⁶:

Prítomnosť konfliktov spojených s extrémizmom pripúšťajú, ale zároveň poukazujú na dva druhy konfliktov. Jeden medzi **majoritným obyvateľstvom a Rómskou menšinou**. Druhý, pre nich nebezpečnejší druh, je **vyčíňanie športových priaznivcov v meste, tzv. hooligans**. V posledných rokoch pozorujú aktivizáciu mladých ľudí v meste prostredníctvom zástupcu ĽSNS, ktorý pôsobí v meste. Extrémisti pôsobiaci v meste nevystupujú oficiálne ako „kotlebovci“, ale dávajú si pozor na slovíčka. Častokrát spájajú pozitívne veci z histórie (napr. oslavy SNP) s vyhrotenými názormi na príslušníkov iných etník. V meste sú pravidelné pochody neonacistov namierené proti „skorumpovaným politikom a asociálom“. Posledné dva menšie pochody neboli podľa zástupcu mestského zastupiteľstva ani medializované. Za hlavnú príčinu tejto aktivizácie považuje túžbu mladých ľudí zaradiť sa do spoločnosti. „Ľudia od začiatku chcú niečo zdieľať – vzájomné hodnoty a idey, preto si vytvárajú skupiny, kde hľadajú identitu, pretože ako jednotlivci už niekam patria (do skupiny), a tá má svoje ciele. Psychologicky to delí spoločnosť na: „*my tu a vy proti*“.“ Podľa zástupcu mestského zastupiteľstva to vedie k zvýšenej agresivite v meste a vyvolávaniu menších konfliktov medzi príslušníkmi rôznych etník. Aktuálnu prítomnosť agresivity v meste odvádzajú od faktorov z minulosti. Za dôležitý fakt, ktorý viedol k aktuálne zlej situácii, považujú chybný krok vlády ešte v socializme, keď boli Rómovia vytrhnutí z ich

²⁶ Ide o sugestívny pohľad zástupcu mestského zastupiteľstva mesta C.

komunít a umiestnení do miest s veľkými fabrikami. Neskôr došlo k zrušeniu automobilových závodov a k vzniku značkových fabrík, kde dostávali len minimálnu mzdu na úrovni sociálnych dávok, preto necítili potrebu pracovať, a ako pracovníci neboli spokojní. Vysídlení Rómovia si teda nevybudovali hodnotové zázemie a pracovnú morálku. Hlavný dôvod spočíva **v potrebe vymedzenia sa** po zániku strednej triedy. Po prechode zo socialistického zriadenia k demokracii sa nestotožnili so spoločnosťou. **Mladá generácia nie je zaradená do žiadnej vrstvy** - je to celospoločenský jav, práve tu sa vytvára veľký priestor pre extrémistické postoje, ktoré sú v meste C podchytené aj stranou ĽSNS. Aj internet a sociálne médiá sú istým druhom „psychológa“ pre mladú generáciu, pretože vytvárajú podhubie pre agresivitu.

Rómovia v meste sú sústredení len na jednej hlavnej ulici. Práve tam dochádza k najväčším konfliktom, a práve tam smerujú pochody neonacistov. Tradične sú v očiach majoritného obyvateľstva všetci Rómovia žijúci na tejto ulici považovaní za asociálov. Častokrát sú nespravodlivo odsudzovaní, len na základe pôvodu z tejto ulice. Mesto tam vybudovalo **komunitné centrum**, ktoré pomáha v komunikácii medzi zástupcami mesta a príslušníkmi menšiny. Rómovia, navštevujúci centrum, viac veria jeho pracovníkom ako zástupcom mesta. Pracovníci centra sa však stretli aj so segregáciou vo vnútri menšiny – s vnútornou hierarchiou a vrstvami v rámci etnika, čo vedie k zvyšovaniu agresivity vo vnútri menšiny. Podľa zástupcu z mestského zastupiteľstva samosprávy obvykle zvolia nesprávny prístup k riešeniu problému tejto menšiny, a to riešenie menšinových problémov väčšinovými prostriedkami.

Jedno zo základných riešení tohto stavu v meste vidia **v budovaní občianskej spoločnosti**, ktorú pokladajú za nástroj na formovanie spoločnosti. Nespokojnosť ľudí a negatívnu energiu sa snažia presmerovať na pozitívne **dobrovoľníctvo**. Avšak nebude to stačiť, ak sa to nezakotví – **neinštitucionalizuje** celospoločensky. Jednou z možností na riešenie týchto problémov je podľa zástupcu mestského zastupiteľstva vznik občianskych združení. Podľa neho práve tu je priestor pre mesto, ktoré im musí pomáhať. Mesto zastupuje všetkých občanov (komunitu mladých, starých, pracujúcich aj nezamestnaných), a preto sa musí usilovať o vytvorenie občianskych združení a kultúrnych spolkov, čo by mohla byť najjednoduchšia a najľahšia cestou na odstránenie agresivity.

Z už fungujúcich opatrení na zníženie agresivity v meste je činnosť **Komisie pre riešenie problematiky neprispôsobivých občanov**, ktorá poskytuje dôležitý pohľad na fungovanie mesta. Môžeme povedať, že vytvorenie takejto komisie má dva rozmery - buď si mesto priznalo problém, alebo mesto pracuje nielen s poslancami mesta, ale aj s občanmi mesta na odstránení konfliktov. Zástupca mesta taktiež poukazuje na problém v legislatíve, pretože podľa neho je veľa riešení mimo zákon, čo vedie k zvýšeniu agresivity medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom.

Zhodnotenie:

Zástupca mestskej samosprávy v meste C nám preniesol zaujímavý pohľad na problémy väčšieho mesta, ktoré k týmto problémom pristupuje viac systematickejšie ako obce A a B. Dôvodom môže byť viac skúseností s riešením problémov, a teda aj efektívnejšie narába s pojmami, keď opisuje situáciu.

Pod pojem „extrémisti“ a „radikáli“ v jeho očiach spadajú aj hooligans. Zdôraznili by sme názor, ktorý použil pri označení prítomnosti extrémistov v meste – „nevystupujú oficiálne ako „kotlebovci“, ale dávajú si pozor na slovíčka“ - skúsenosti dopytovaného potvrdzujú tendenciu prítomnú na extrémistickej scéne vo všeobecnosti. Napríklad to potvrdzuje aj Kriglerová v analýze *Potenciál pre zvolenie Mariána Kotlebu nevznikol zo dňa na deň* (CVEK, 2014), kde hovorí o tom, že krajne pravicové strany a hnutia sa snažia vymaniť spod nálepky „extrémista, a tým stúpajú na dôveryhodnosti v očiach voličov mainstreamových politických strán.

V rámci riešenia problémov so vzťahom menšinového a väčšinového obyvateľstva využíva mesto všeobecné štandardy a postupy – Komunitné centrum a občiansku spoločnosť. Za neštandardné považujeme zriadenie Komisie pre neprispôsobivých občanov a považujeme to za možno aj nešťastné riešenie, hlavne vo vzťahu úrad - príslušníci menšiny. Takáto komisia nepodporuje väčšiu integráciu, práve naopak - môže viesť k segregácii občanov v meste.

Prípadová štúdia D

- kraj: Bratislavský
- počet obyvateľov: < 20 000

Všeobecné informácie: Mesto D sa nachádza v Bratislavskom kraji s počtom obyvateľov menej ako 20 000, je to okresné mesto. Orgánmi mesta sú mestské zastupiteľstvo a primátor mesta. Mesto má veľmi dobrú polohu voči hlavnému mestu, preto mnoho jeho obyvateľov dochádza za prácou. Miera nezamestnanosti v meste sa dlhodobo pohybuje okolo 7%.

Kritéria výberu: Mesto D patrí medzi vybrané mestá/obce s relatívne homogénnym etnickým zložením, ale s prítomným napätím vo vzťahu majoritného obyvateľstva k inému etniku. Bližšie by sme mohli špecifikovať, že je v meste prítomný dlhodobý konflikt medzi členmi majoritného obyvateľstva a príslušníkmi rómskej menšiny v meste. Tento konflikt je lokalizovaný len na jednej ulici, ale ovplyvňuje celé mesto, nakoľko je pravidelne medializovaný a samospráva ho nemôže vyriešiť.

V parlamentných voľbách v roku 2010 volilo ĽSNS 0,80% oprávnených voličov, v roku 2012 to bolo 1,33%. V komunálnych voľbách v roku 2013 nemala ĽSNS zástupcu na kandidátnej listine. Naším cieľom bolo v danom meste analyzovať situáciu, ktorá vznikla medzi členmi majoritného obyvateľstva a príslušníkmi rómskej menšiny v meste, a zistiť, či nie je možná pomoc zo strany mesta a či je tento konflikt vnímaný aj u ostatných obyvateľov mesta, resp. či môže tento konflikt prerásť do väčších rozmerov.

Pohľad viceprimátora/ky²⁷:

Z pohľadu zástupcu mesta považujú za jeden z najväčších problémov mesta kolabujúcu dopravu. Problémy medzi majoritným a menšinovým obyvateľstvom charakterizoval ako lokálny problém, tj. problém jednej ulice. Občania, ktorí tam bývajú, sa vrátili do mesta D po 7 rokoch. V malom domčeku býva viac ako 30 dospelých a asi desiatka detí. Rodina bývajúca v susedstve nevie znášať neprispôsobivých občanov a požiadali o pomoc mesto. Niekoľkokrát podali sťažnosti a podnety na Komisiu verejného poriadku, požiadali o pomoc mestské zastupiteľstvo, a priamo aj primátora mesta. Z vyjadrení zástupcu mestského zastupiteľstva sú všetky dostupné riešenia mimo legislatívy mestského zastupiteľstva, nakoľko je pozemok v súkromnom vlastníctve. Pri pokusoch o pomoc občanom, ktorí sú príslušníkmi menšiny, bolo mesto obvinené z pozitívnej diskriminácie majoritným obyvateľstvom. Aj tak sa mesto snaží v tichosti pomáhať pri riešení tohto konfliktu. Hlavný problém vidí zástupca mesta v prílišnej medializácii tohto prípadu. Druhej strane sporu, príslušníkom majoritného obyvateľstva, je naklonená verejná mienka v meste a väčšina obyvateľov mesta. Podľa zástupcu mestského zastupiteľstva to vytvára určitý priestor (resp. „podhubie“) pre uchytenie extrémistických názorov v meste, čo môže viesť s zvýšenému riziku konfliktov v meste medzi skupinami obyvateľstva.

Zhodnotenie:

Hneď na úvod povedal viceprimátor/ka, že za najväčší problém mesta považujú kolabujúcu dopravu, teda vo všeobecnosti nemajú problémy v rámci spolunažívania väčšinového a menšinového obyvateľstva. Je nutné uvedomiť si to, čo sme spomínali už na začiatku, že každý z dopytovaných pri stanovovaní problémov v meste postupoval sugestívne na základe svojich vlastných skúseností s danou problematikou. Ďalšia vec, ktorú by sme mali spomenúť, je fakt, že nie každý problém etnickej menšiny by mal byť spájaný s extrémizmom a radikalizmom. Často sú to obyčajné „susedské“ spory. Extrémizmus do tohto sporu tu doniesli až médiá, ktoré „vybičovali“ atmosféru. Radikalizácia spoločnosti bola teda spôsobená až sekundárne, po tom, čo sa prípadu začali venovať médiá. Najhorší je na tom fakt, že prípad nezhodnotili v spoločnosti ako stereotypy o zlých susedoch, ale práve to, že jednými z nich sú príslušníci menšiny, posilnil stereotypy o rómskej komunite. Mesto tento obraz neposilňuje, no malo by vedieť mu predchádzať. Na viceprimátorovi/ke bolo cítiť značnú frustráciu z nemožnosti vyriešiť tento problém.

²⁷ Ide o sugestívny pohľad viceprimátora/ky mesta D.

Prípadová štúdia E

- kraj: Nitrianský
- počet obyvateľov: > 75 000

Všeobecné informácie: Mesto E sa nachádza v Nitrianskom kraji s počtom obyvateľov viac ako 75 000. Orgánmi mesta sú mestské zastupiteľstvo a primátor mesta. Miera nezamestnanosti v meste sa dlhodobo pohybuje okolo 9%. Ide o veľké mesto s centrom priemyslu a pracovných možností pre občanov z okolitých miest a obcí.

Kritéria výberu: Mesto E patrí medzi vybrané mestá/obce s relatívne homogénnym etnickým zložením, ale s prítomným napätím vo vzťahu majoritného obyvateľstva k inému etniku, nakoľko v meste boli v minulosti pozorované viaceré aktivity neonacistických skupín, resp. rasovo motivované útoky. V parlamentných voľbách v roku 2010 volilo ĽSNS 1,58% oprávnených voličov, v roku 2012 to bolo 1,91%. V komunálnych voľbách v roku 2013 nemala ĽSNS zástupcu na kandidátnej listine. Naším cieľom bolo v danom meste analyzovať situáciu a zistiť, či si zástupcovia mesta uvedomujú vážnosť situácie.

Pohľad primátora²⁸:

Zástupca mestského zastupiteľstva sa síce s nami osobne stretol, ale odmietol odpovedať na naše otázky. Na stretnutí nám tlmočil názor, že viaceré útoky, ktoré boli medializované ako aktivity neonacistických skupín, nepokladajú za prejavy vzrastajúceho extrémizmu. Spochybnil aj to, či ide o aktivity neonacistických skupín, alebo len obyčajné výtržnosti. Prezentoval názor, že sa im zbytočne pripisuje veľa pozornosti, či už zo strany verejnosti, ale aj médií. Na naše otázky nám neskôr poskytol písomné odpovede. Ako problém označil vyššiu mieru kriminality rómskej menšiny v meste. Kriminalitu sa snažia znižovať monitorovaním mesta. Ako jedno z riešení predchádzania konfliktov medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom vidia v použití sociálnych pracovníkov v teréne, aby komunikovali priamo s občanmi.

Zhodnotenie:

Prekvapilo nás, že primátor takéhoto veľkého mesta nedokáže realisticky zhodnotiť situáciu v danom meste. Sociálni pracovníci v teréne je len základné riešenie a prvotný prístup, ktorý je bežný už u všetkých miest a obcí na Slovensku, pričom ide o všeobecný prístup, nie o riešenie problémov menšiny.

²⁸ Ide o sugestívny pohľad viceprimátora/ky mesta E.

Záver

Hlavným cieľom tejto analýzy bolo zmapovať reakcie samosprávy na vzrastajúcu podporu krajnej pravice a vzrastajúcu tendenciu extrémistických prejavov v regiónoch. Zamerali sme sa priamo na pohľad regionálnych aktérov na témy vzrastajúcej radikalizácie spoločnosti a zmapovali sme ich aktivity priamo v teréne. V úvode sme spomínali, že práve uvedomenie si prítomnosti a pôsobenie radikálnych skupín v regiónoch zo strany samospráv je jedným z prvých krokov, ako možno účinne a efektívne zvyšovať povedomie o extrémistických prejavoch, čo ponúka možnosť, ako úspešne implementovať protixtrémistické stratégie, a tým znižovať radikalizáciu spoločnosti. Po sérii hĺbkových rozhovorov musíme konštatovať, že nie všetci aktéri podieľajúci sa na výskume si uvedomovali prítomnosť a pôsobenie radikálnych skupín, dokonca ho niektorí rázne odmietali. Z našich zistení vyplýva, že v tých obciach, kde si uvedomujú napätie medzi skupinami obyvateľstva a aktívne pracujú na integrácii sociálnych skupín, je menšia prítomnosť a pôsobenie radikálov. Môžeme to teda považovať za prvý zlomový bod, ktorý vedie k vzrastajúcej podpore krajne pravicových skupín.

Kladne hodnotíme prístupy starostov/starostiek v menších obciach/mestách, ktoré sme popísali v prípadových štúdiách A a B. Samosprávy sa snažia o čo najväčšiu integráciu skupiny minoritného obyvateľstva do aktivít a projektov obce, a tým predchádzajú konfliktom, ktoré by mohli vzniknúť medzi skupinami obyvateľstva. Pristupujú rovnako k všetkým občanom bez rozdielu ich príslušnosti k národnostnej alebo etnickej skupine. Vzhľadom na volebné výsledky ĽSNS musíme konštatovať, že vidíme v týchto obciach malý potenciál na zvyšovanie podpory tejto strany. Všetko však bude záležať od aktuálnej situácie v obciach, ale veríme, že pokračovaním v nastolenom trende spolupráce a zapájania všetkých obyvateľov do aktivít obce sa tak nestane.

V prípadových štúdiách C a D sme sa stretli so samosprávami, ktoré síce priznávajú menšie konflikty v mestách a uvedomujú si prítomnosť a pôsobenie radikálnych skupín, no nevyužívajú svoje kompetencie. Pozorujeme, že častokrát skôr prihliadajú na majoritné obyvateľstvo, pravdepodobne zo strachu z možnosti nezvolenia do úradu v prípade ďalšieho volebného obdobia. V týchto mestách je možnosť omnoho väčšej práce v rámci integrácie a spolupráce medzi skupinami obyvateľstva zo strany samosprávy.

Negatívne hodnotíme prístup samosprávy v prípadovej štúdii E. Samospráva sa nielen nepokúša zlepšiť situáciu medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom, ale doslova zatvára oči pred vzrastajúcimi

extrémistickými prejavmi. Je preto potrebné nielen v tomto meste, ale na celom Slovensku veľmi zodpovedne pristupovať k šíreniu informácií a zvyšovaniu povedomia o extrémistických prejavoch, symboloch a činoch. Taktiež je dôležité systematicky pracovať na integrácii minoritného obyvateľstva, hlavne z úrovne lokálnej samosprávy v danom meste, obci. Problematika podpory krajne pravicových hnutí si vyžaduje komplexný prístup a zapojenie viacerých aktérov naprieč štátnou sférou, ako aj mimovládny sektorom. Samozrejme si uvedomujeme limity tohto monitoringu a potrebu ďalšieho, systematickejšieho výskumu v tejto oblasti.

Ako možno úspešne pracovať na úrovni samospráv, spracoval Alexander Mušinka (2012) v publikácii *Podarilo sa*, kde ponúkol prehľad úspešných aktivít samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov. Z viacerých úspešných projektov spomíname napríklad obec Spišský Hrnov (okres Levoča, Prešovský kraj), ktorá k svojmu cieľu – snahe o čo najväčšiu integráciu rómskej komunity do obce a celkový rozvoj obce ako takej – pristupovala plánovite a širokospektrálne. Podľa Mušinku (2012) boli pre úspech správne identifikované kľúčové oblasti rozvoja komunit obce, a to vzdelávanie, zamestnanosť a bývanie. Na základe týchto oblastí identifikoval kľúčových aktérov, ktorí priamo zasahovali do aktivít obce – kompetentnú samosprávu, terénnu sociálnu prácu, resp. komunitnú prácu, vlastný subjekt schopný prispieť k riešeniu problémov nezamestnanosti (napr. obecná firma, obecný podnik) a komunitné centrum. Práve pôsobením všetkých týchto aktérov sa mohol dosiahnuť úspech. Mušinka (2012) taktiež opísal základné predpoklady, ktoré pomohli aktérom pri ich práci:

1. Ochota a kompetentnosť samosprávy;
2. Aktivisti pracujúci pre komunitu;
3. Participatívna tvorba plánu rozvoja komunit v súčinnosti s kvalitným PhaSR²⁹ a UP³⁰;
4. Potenciál pre tvorbu a manažovanie projektov;
5. Dobrá spolupráca so školami a vzdelávacími inštitúciami v okolí. V každej z vyššie spomenutých kľúčových oblastí rozvoja komunit si obec stanovila viaceré čiastkové ciele³¹, ktoré prostredníctvom pôsobenia aktérov dosahovala a tie ich viedli k celkovému úspechu. Tento približne 12-ročný proces si častokrát vyžadoval viaceré zmeny a odklonenie sa od pôvodného plánu, no môžeme povedať, že dnes je obec Spišský Hrnov príkladom skvelého spolunažívania väčšinového a menšinového obyvateľstva.³²

29 PHaSR – Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Slovenskej republiky

30 UP – Územný plán

31 Napríklad v oblasti vzdelávania sa sústredili nielen na tradičné vzdelávanie v školách, ale dôraz prikladali aj na klubovú činnosť (premietanie filmov pre deti, tvorivé dielne, predškolská príprava..), aktivity pre mládež (príprava na zamestnanie, rodičovská príprava,..) a celoživotné vzdelávanie (rôzne kurzy pre dospelých, motivačné stretnutia, vedenie domácnosti, rozpočtovanie, sporenie,..).

32 Spomína sa napríklad v Správe o integrácii Rómov na Slovensku od Svetovej banky. Viac informácií nájdete: <<http://spiskanovaves.korzar.sme.sk/c/6575143/spisky-hrnov-vybuovali-romovia-a-dnes-ho-davaju-za-priklad.html>>. Navštívené 12.12.2015.

Podobných pozitívnych príkladov nájdeme na Slovensku viaceré. Spomenieme ešte projekt *Architekti v osade*. Ide o program podpory bývania organizácie *People in Need – Slovenská republika* a prispieva k zlepšovaniu životných podmienok ľudí odkázaných na sociálnu pomoc. Výskumnou činnosťou, asistenciou pri plánovaní, projektovaní a realizácií riešení a advokačnou činnosťou pri tvorbe politík približuje bývanie tým, ktorí doteraz bývajú v nevyhovujúcich podmienkach.³³ Hlavnou myšlienkou projektu je postavenie si vlastného domu príslušníkom marginalizovaných skupín obyvateľstva, prevažne rómskych lokalít. Obyvatelia, ktorí sa do projektu zapoja, si svojpomocne a z vlastných finančných prostriedkov postavia dom v spolupráci s architektmi zo Slovenskej Technickej Univerzity.

Pri definovaní problémov v každej prípadovej štúdií považujeme za najdôležitejšie -prístup samotného dopytovaného a jeho subjektívny pohľad na vec. Problémy vnímajú nasledovne:

Obec A – politika zamestnanosti

Obec B – sociálny systém

Mesto C – vykorenenie mladej generácie

Mesto D – problém spôsobený médiami

Mesto E – problém nie je

Dopytovaní používali pri svojich výpovediach vlastné skúsenosti, z ktorých usudzovali závery. Tie neboli podložené žiadnymi dátami. Môžeme teda povedať, že neexistuje jednotný návod na riešenie problémov s rómskou menšinou na lokálnej úrovni, častokrát nie sú vyriešené kompetencie samosprávy a mesta a chýba plán systematického riešenia. Pri riešení popísaných problémov by mohol pomôcť jednotný a systematický prístup štátu s presne definovanými okruhmi a kompetenciami pre štátnu správu a pre samosprávu.

³³ Viac informácií o projekte *Architekti v osade* nájdete na: <<https://sites.google.com/site/programbyvaniask/info>>. Navštívené 12.12.2015.

Zoznam použitej literatúry:

CVEK. 2014. Menšinová politika na Slovensku v roku 2013 – Výročná správa. Centrum pre výskum etnicity a kultúry. [online] Navštívené 20.9.2015. Dostupné na: <<http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20Vyrocna%20sprava%202013.pdf>>.

INESS. 2014. Rómovia a sociálne dávky. [online] Navštívené 20.9.2015. Dostupné na: <http://iness.sk/media/file/pdf/2014/Romovia_a_socialne_davky_INESS.pdf>.

Jesenský, M. 2012. Spišský Hrhov vybudovali Rómovia a dnes ho dávajú za príklad. [online] Navštívené 12.12.2015. Dostupné na: <<http://spiskanovaves.korzar.sme.sk/c/6575143/spisky-hrhov-vybudovali-romovia-a-dnes-ho-davaju-za-priklad.html>>.

Koehler, D. 2014. Right-Wing Extremist Radicalization Processes: The Formers' Perspective. Journal EXIT-Deutschland. Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur.

Kriglerová, E.G. 2014. *Potenciál pre zvolenie Mariána Kotlebu nevznikol zo dňa na deň*. CVEK, 2014.

Ministerstvo vnútra SR. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019.

Nadácia Milana Šimečku. 2012. Každý čas komunitná práca? Správa z projektu Evaluácia stavu a možností rozvoja komunitnej práce v rómskych osadách. [online] Navštívené 20.9.2015. Dostupné na: <http://www.nadaciamilanasimecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Publikacie/NMS_evaluacia_KP_FINAL_2.pdf>.

Nicholsonová, L. 2012. Hra na rómsku reformu. [online] Navštívené 6.4.2015. Dostupné na: <<http://www.strana-sas.sk/l.-nicholsonova-hra-na-romsku-reformu/1974>>.

Oddelenie pomoci v hmotnej núdzi. ÚPSVaR Ružomberok. [online] Navštívené 6.4.2015. Dostupné na: <http://www.upsvar.sk/rk/odbor-socialnych-veci-a-rodiny/oddelenie-pomoci-v-hmotnej-nudzi.html?page_id=281056>.

Predpis č. 297/2014 Z. z.: Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovuje suma minimálnej mzdy na rok 2015

Príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec alebo formou menších služieb pre samosprávny kraj - § 52 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.ÚPSVaR. [online] Navštívené 6.4.2015. Dostupné na: <http://www.upsvar.sk/sluzby-zamestnanosti/nastroje-aktivnych-opatreni-na-trhu-prace/aktivacna-cinnost/prispevok-na-aktivacnu-cinnost-formou-mensich-obecných-sluzieb-pre-obec-alebo-formou-mensich-sluzieb-pre-samospravny-kraj-52.html?page_id=13087>.

Projekt Architekti v osade. [online] Navštívené 12.12.2015. Dostupné na: <<https://sites.google.com/site/programbyvaniask/info>>.

Radim, T. 2013. Nelegálne čierne skládky odpadov – legislatívny rámec. [online] Navštívené 6.4.2015. Dostupné na: <<http://www.ekoton.sk/nelegalne-cierne-skladky-odpadov-legislativny-ramec/>>.

Šimoňáková, M. 2014. Priemerná mzda v Spišskonovoveskom okrese je 717 eur. [online] Navštívené 6.4.2015. Dostupné na:<<http://spisskanovaves.korzar.sme.sk/c/7393190/priemerna-mzda-v-spisskonovoveskom-okrese-je-717-eur.html>>.

Ušiak, J., Nečas, P. 2011. Societálny a politický sektor v kontexte bezpečnosti štátu. In Politické vedy. [online]. Roč. 14, č. 1, 2011. ISSN 1338 – 5623, s. 30 – 49. Dostupné na: <http://www.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2011/USIAK_NECAS.pdf>.

Zákon č. 345/2008 Z. z.